

IEȘIREA 14, 22 ȘI 15, 8, DINCOLO DE TRADUCERIde Pr. Conf. Univ. Dr. **Constantin JINGA**

Abstract: The present paper is looking up critically at a couple of apparently non-theological lexemes from Exodus, 14, 22 and 15, 8. Our analysis of words like “wall” or “heap” in their Hebrew and Greek form and meanings begins with the observation that there are some significant differences in the way these words are rendered into translations since the very early attempts to transpose the Hebrew text into the Greek and later on in vernacular languages. As far as we go into this, we only realize that the solution of the problem seems to be getting even more remote and increasingly out of reach, as the equivalences of these lexemes in vernacular are more and more diverse and confusing. However, if we turn to the rabbinical tradition or if we take into consideration the way Exodus, 14, 22 and 15, 8 are regarded from an Eastern Christian outlook, we can see that all these old and traditional ways of reading the text, can help our understanding to overcome the limits of language and they do open a way towards a soteriological dimension of the word.

Keywords: Old Testament exegesis, Exodus, biblical traductology, word analysis, rabbinical reading, patristic interpretation, liturgical outlook, icon reading, biblical theology

Fragmentul din Ieșirea 15, 8 este unul dintre nenumăratele pasaje biblice care necesită o atenție deosebită și nu poate fi înțeles în mod adecvat fără un efort exegetic suplimentar.

Ieșirea 15, 8 La suflarea nărilor Tale s-a despărțit apa, strânsu-s-au la un loc apele ca un perete și s-au închegat valurile în inima mării.

Versetul face parte dintr-un text poetic mai amplu¹, cunoscut și sub denumirea de *Cântarea lui Moise* – un imn de laudă și de mulțumire aduse lui Dumnezeu după trecerea miraculoasă a Mării Roșii, izbăvirea evreilor din robie și, nu în ultimul rând, de pericolul evident pe care îl reprezenta armata egipteană prigonitoare. Este un imn care, după unii cercetători², ar reprezenta

¹ Ieșirea 15, 1-18

² Între alții, J.P.Fokkelman, *Exodus*, în vol. Robert Alter, Frank Kermode (ed.), *The Literary Guide to the Bible*, FontanaPress, HarperCollins Publishers, 1997, pp. 57-58. Pentru o

în fapt o concluzie a secțiunii din Ieșirea 6, 28-15, 18, unde se descrie propriu-zis eliberarea evreilor din robie. În prima parte, poemul cântă biruința câștigată de către Domnul în favoarea israeliților (15, 1-12), pentru ca în partea doua să se refere la călătoria ce urma a fi înfăptuită, spre Pământul Făgăduinței, ca o încredințare în sensul reușitei acesteia, în ciuda vicisitudinilor ce vor urma (15:13-18).

Ieșirea 15, 8 este inclus într-un trop progresiv-sintetic și reia doxologic cele deja arătate în narațiunea din capitolul 14, mai precis:

Ieșirea 14, 22 Și au intrat fiii lui Israel prin mijlocul mării, mergând ca pe uscat, iar apele le erau perete, la dreapta și la stânga lor.

Termenul care ne dă de furcă aici este: „perete”. Acesta încearcă să redea lexemul elin τείχος (LXX), „zid”, cu referire mai ales la „zidul” unei cetăți. Comparația este limpede, la prima vedere: apele „le erau perete”, fiilor lui Israel, adică se făcuseră pentru ei asemenea zidului protector al unei cetăți, facilitându-le îndepărtarea de oștirea egipteană. Termenul elin apare în versiunea LXX atât în Ieșirea 14, 22, cât și în 15, 8 și nu ar trebui să ridice dificultăți³. Totuși, la o privire mai atentă asupra textului ebraic în forma acestuia din TM, observăm că în cele două versete sunt folosite pentru „zid”, τείχος, două lexeme diferite, după cum urmează: în Ieșirea 14, 22 este folosit הַמָּוֶה, respectiv הַמָּוֶה (ebr. *hōmā^h*, respectiv *hōmā^h*), iar în 15, 8 apare הַמָּוֶה (ebr. *nēd*) – termeni cu semnificații diferite. Mai precis, הַמָּוֶה (ebr. *hōmā^h*) este într-adevăr „zid”, dar הַמָּוֶה (ebr. *nēd*) înseamnă „morman, movilă, vraf, grămadă, tenac de obiecte adunate unele peste altele”. Poate, în cel mai fericit caz, „val de pământ” asemenea structurilor fortificate defensive specifice sistemelor de apărare din antichitate⁴. La fel ca și în cazul LXX, majoritatea traducerilor românești redau încă de la MS45 (LXX Milescu 1661-1668) încoace fie prin „zid”, fie prin „perete”, cu variațiunile de rigoare specifice epocilor istorice corespondente. Doar ediția sinodală din 1939 (Gala Galaction) folosește „zid” în Ieșirea 14, 22, dar redă Ieșirea 15, 8 într-un stil mai aparte:

Ieșirea 15, 8 (ed. 1939) La suflarea nărilor tale, apele s'au ridicat grămadă și valurile au încremenit ca un zid și puhoaietele s'au închegat în inima mării.

analiză încă foarte actuală, vezi Robert H. Pfeiffer, *Introduction to the Old Testament*, Adam and Charles Black, London, 1952, pp. 271-272

³ Termenul τείχος (-ου, τό) apare frecvent în LXX în contexte în care TM folosește הַמָּוֶה (ebr. *hōmā^h*), „zid, perete” și este reluat ulterior în texte nouotestamentare cu aceeași semnificație. Vezi de exemplu II Corinteni 11, 33, Apocalipsa 21, 12 etc.

⁴ Vezi Francis Brown, S. R. Driver, Charles A. Briggs, *Hebrew and English Lexicon*, Hendrickson Pub.(reprint edition), 1996 – sau alte lexicoane.

Observăm că aici este folosit termenul „grămadă”. Edițiile SBBS (București, 1921) și BTF (București, 2015), valorificând TM, dar desigur și experiența altor traduceri vernaculare, folosesc în Ieșirea 15, 8, „movilă”.

Ar putea fi oare vorba despre o inconsecvență în TM? Sau despre o încercare a traducătorului elin de a simplifica lucrurile? În mod evident, Ieșirea 14, 22 este un text narativ, o proză – în vreme ce Ieșirea 15, 8 face parte dintr-un fragment poetic. Observăm că în TM versetul 14, 22 descrie fenomenul tot printr-o comparație („ca un zid”), dar reținând aspectul concret al fenomenului, legat de protejarea poporului ales – pe când în 15, 8 perspectiva poetică pare a căuta să rețină ceva în plus și, de aceea, folosește un alt lexem. Era oare această distincție prezentă în textul sursă, utilizat de către traducătorii LXX? Într-adevăr, este dificil de determinat aceasta, pentru că nu știm precis dacă textul sursă folosit de către traducătorii elini va fi fost o versiune cât de cât apropiată de TM⁵, iar riscul de a aluneca în judecăți bazate pe anacronisme este ridicat. Cert este doar că distincția הַמָּוֶלֶת, respectiv הַמָּוֶלֶת (ebr. *ḥōmā^h*, respectiv *ḥōmā^h*) / מִדְּ (ebr. *nēd*) nu apare în versiunea elină și, iată, ridică multiple semne de întrebare. De bună seamă că nu vom căuta răspuns la toate. În analiza noastră, ne vom limita la a încerca să descoperim eventualele implicații exegetice ale celor două lexeme folosite în TM.

După cum anticipam mai înainte, הַמָּוֶלֶת / הַמָּוֶלֶת (ebr. *ḥōmā^h* / *ḥōmā^h*) nu pare a ridica probleme deosebite: majoritatea surselor arată că lexemul desemnează „un zid”, cu referire mai precisă la zidul de apărare al unei cetăți, așa ca în Levitic 25, 29:

Levitic 25, 29a De va vinde cineva casă de locuit în oraș îngrădit cu zid [הַמָּוֶלֶת (ebr. *ḥōmā^h*) / τετειχισμένη] ... ⁶

Majoritatea ocurențelor actualizează sensul propriu al termenului. Ieșirea 14, 22, respectiv vs. 29 se numără printre puținele locuri unde el apare într-un trop⁷. În sens figurat הַמָּוֶלֶת / הַמָּוֶלֶת (ebr. *ḥōmā^h*, respectiv *ḥōmā^h*)

⁵ Pentru o analiză aprofundată a raporturilor dintre LXX și TM, vezi Emanuel Tov, *The Essence and History of the Masoretic Text*, în rev. „Богословье”, nr. 1, 2017, pp. 7–26. Pentru informații mai ample și mai aplicate, vezi *idem*, *Textual Criticism of the Hebrew Bible. Methodology*, pp. 1-4 [http://www.emanuel Tov.info/docs/varia/006.electr.Textual-criticism_Method.pdf?v=1.0] accesat 01.05.2018; respectiv lucrarea de referință a aceluiași, *The Greek and Hebrew Bible: Collected Essays on the Septuagint*, Brill, Leiden – Boston – Köln, 1999, în special pp. 1-21, 131-154

⁶ Observăm că LXX folosește aici forma de participiu perfect a vb. τετείχισω, „a construi un zid, a zidi, a fortifica”. Pentru alte ocurențe similare vezi și Iezechiel 40, 5; 42, 20; Neemia 4, 1, ș.a.

⁷ Pentru explicații mai precise vezi, între altele, lexiconul W. Baker, *The complete word study dictionary: Old Testament*, AMG Publishers, Chattanooga, TN, 2003, p. 320

mai este folosit pentru a desemna: ideea de putere defensivă (Deuteronom 3, 5) sau de putere în general vorbind (Ieremia 51, 58); frumusețea și virtutea Sulamitei (Cântarea Cântărilor 8, 9); dar și deșertăciunea realizărilor omenești prăbușite sub povara fărădelegilor (Amos 7, 7; Proverbe 18, 11). Prorocul Zaharia îl folosește într-o comparație interesantă, cu referire la Domnul Dumnezeu:

Zaharia 2, 5a: Și Eu voi fi pentru el *un zid* de foc de jur împrejurul lui, zice Domnul ...

În general vorbind, contextele în care este folosit הָמָה /הָמָה (ebr. *ḥōmā^h*, respectiv *ḥōmā^h*) au în comun ideea de protecție, de apărare atât în sens propriu – când se referă la zidurile unei așezări fortificate, cât și într-un sens figurat – când se referă la acțiunea lui Dumnezeu de a veni în ajutorul poporului ales, aflat în împrejurări vitrege și fără scăpare.

Celălalt termen, נֵד (ebr. *nēd*), este mai problematic. Aceasta pe de o parte datorită semanticii sale, iar pe de alta datorită faptului că este utilizat într-un fragment poetic (Ieșirea 15, 1-12) și deci trebuie înțeles ca parte a unei figuri de stil mai atent construite, decât comparația din Ieșirea 14, 22. După cum arătam mai sus, majoritatea lexicoanelor oferă explicația: נֵד (ebr. *nēd*) = „morman, movilă, vraf, grămadă, tenac de obiecte adunate la un loc unele peste altele; val de pământ”⁸.

Regăsim acest lexem în Cartea Iosua, în contextul narațiunii referitoare la trecerea de către evrei a Iordanului și intrarea în Pământul Făgăduinței⁹:

Iosua 3, 13 Și îndată ce tălpile picioarelor preoților care duc Chivotul Domnului, Stăpânul a tot pământul, vor călca în apa Iordanului, apele Iordanului se vor despărți: cele de la vale se vor scurge, iar cele care vin din sus se vor opri ca un *perete* [נֵד (ebr. *nēd*)].

Iosua 3, 16 Apa care curgea din sus s-a oprit și s-a făcut *perete* [נֵד (ebr. *nēd*)]...

Fragmentul narativ din Iosua 3 este alcătuit astfel încât să evoce evenimentul trecerii prin Marea Roșie. În ambele versete citate, TM utilizează pentru construirea figurii de stil menită a zugrăvi miracolul trecerii

⁸ Vezi *supra*, nota 4.

⁹ Iosua 3. Exegeza rabinică valorifică într-un sens tipologic, am putea spune, Ieșirea 14-15 și Iosua 3. Vezi Berakhot 54a:15.

Iordanului, același termen ca în Ieșirea 15, 8: נָדָה (ebr. *nēd*). Și face aceasta tocmai pentru a sublinia astfel legătura dintre cele două evenimente. Pentru analiza noastră, noi am redat aici în limba română citatul așa cum apare acesta în forma din ediția Sfintei Scripturi tipărită cu aprobarea Sfântului Sinod și sub îndrumarea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, în anul 1982. Această versiune românească urmează mai degrabă TM. Cercetând textul LXX, observăm că în versiunea elină Iosua 3, 13 se încheie după urmează:

Iosua 3, 13b ... τὸ δὲ ὕδωρ τὸ καταβαῖνον στήσεται (... *apa care coboară va sta locului*)¹⁰.

În vreme ce pentru Iosua 3, 16, LXX propune:

Iosua 3, 16a καὶ ἔστη τὰ ὕδατα τὰ καταβαίνοντα ἄνωθεν, ἔστη πῆγμα ... (*de îndată apele care curgeau din sus au stat locului ca un zid ...*)¹¹

După cum se poate remarca, în Iosua 3, 13b, LXX subliniază mai degrabă faptul că apele se opresc din curgerea lor și nu se referă defel la imaginea acestora, care în TM este comparată cu un zid. Pe când în Iosua 3, 16a, LXX propune termenul elin πῆγμα, mult mai apropiat de ebraicul נָדָה (ebr. *nēd*). Lexemul πῆγμα se referă la o formațiune alcătuită din mai multe elemente alăturate îndeolaltă, legate, congelate, închegate și poate fi tradus ca „movilă, grămadă, vraf”¹². Desigur, am putea să ne întrebăm de ce nu s-ar fi putut folosi πῆγμα și în Ieșirea 15, 8?

Într-un context similar, TM utilizează același נָדָה (ebr. *nēd*) astfel:

Psalom 32/33, 7 Adunat-a ca într-un burduf [נָדָה (ebr. *nēd*) / ἄσκόν] apele mării, pus-a în vistierii adâncurile.

Aici, în TM este evidentă aluzia la Ieșirea 15, 8 și Iosua 3, 16. O transpunere riguroasă ar putea fi:

„adunat-a ca într-o movilă / ca într-un zid apele mării”.

Dar aici unele lecțiuni vocalizează diferit sintagma נָדָה (ebr. *kanēd*), „ca un zid/grămadă”, rezultând varianta ebr. *k^eno'd*, ceea ce motivează opțiunea LXX pentru ἄσκός, „burduf”¹³. Psalmul 32/33 este un psalm de

¹⁰ În lb.rom. am citat după *Septuaginta*, vol. 2, Colegiul Noua Europă / Polirom, 2004, p. 30

¹¹ În lb.rom. am citat după *ibidem*, p. 31

¹² Mai multe explicații în H.G. Liddell, R. Scott, H.S. Jones, H. S., R. McKenzie, *A Greek-English lexicon*, Clarendon Press / Oxford University Press, 1996, p. 1399

¹³ Vezi Targumul Jonathan la Exod 15, 8. O privire critică asupra acestei lecțiuni în coment. Rashi la Exod 15, 8, 4, care se întemeiază tocmai pe referința la Iosua 3, 16. Vezi și în

laudă, asemenea *Cântării lui Moise* din Ieșirea 15. Dacă în Ieșirea 15 era proslăvită puterea eliberatoare a lui Dumnezeu și autoritatea Sa deplină asupra elementelor creațiunii, Psalmul 32/33 alătură doxologic aceasta, la puterea creatoare a lui Dumnezeu, manifestată la facerea lumii. Astfel, din perspectiva Psalmului 32/33, trecerea Irodanului și traversarea Mării Roșii se situează în mod firesc în prelungirea evenimentelor narate în Facerea 1, 6-10¹⁴:

Facerea 1, 6-10 Și a zis Dumnezeu: *Să fie o tărie prin mijlocul apelor și să despartă ape de ape!* Și a fost așa. **(7)** A făcut Dumnezeu tăria și a despărțit Dumnezeu apele cele de sub tărie de apele cele de deasupra tăriei. **(8)** Tăria a numit-o Dumnezeu cer. Și a văzut Dumnezeu că este bine. Și a fost seară și a fost dimineață: ziua a doua. **(9)** Și a zis Dumnezeu: *Să se adune apele cele de sub cer la un loc și să se arate uscatul!* Și a fost așa. Și s-au adunat apele cele de sub cer la locurile lor și s-a arătat uscatul. **(10)** Uscatul l-a numit Dumnezeu pământ, iar adunarea apelor a numit-o mări. Și a văzut Dumnezeu că este bine.

Aceleași sugestii și într-un alt psalm, unde LXX optează iarăși pentru ἄσκός, „burduf”:

Psalm 77, 13/16/78, 13 Despicaț-a marea și i-a trecut pe ei; stătuț-au apele ca un *zid* [זֶד] (ebr. *nēd*) / ἄσκόv, *burduf*]¹⁵.

Suntem departe de a fi epuizat ocurențele biblice ale termenului זֶד (ebr. *nēd*). Le-am reținut aici doar pe acelea care au o legătură directă și evidentă cu redarea prin cuvânt a lucrării lui Dumnezeu, creatoare mai întâi și eliberatoare mai apoi. Domnul Dumnezeu este revelat, astfel, în aspectele Sale de Creator și de stăpân deplin al creațiunii, în calitatea Sa de Atotțiitor. TM atrage atenția asupra acestui lucru prin repetarea consecventă a aceluiași termen, זֶד (ebr. *nēd*). Fiind o operă timpurie, LXX urmează mai multe surse ebraice, foarte probabil premergătoare TM, ceea ce ar putea explica diversitatea variantelor propuse.

O trecere în revistă rapidă, așa ca a noastră, a evidențiat fără dificultăți utilizarea a trei lexeme eline diferite¹⁶: τεῖχος (*zid*, perete), πῆγμα (*grămadă*, movilă) și ἄσκός (*burduf*), acolo unde TM folosește unul singur:

Rashbam la Exod 15, 8, 3. Cf. *Septuaginta*, vol. 4/I, Colegiul Noua Europă / Polirom, 2006, notă la p. 109

¹⁴ TB/Bereshith Rabbah, 5, 6

¹⁵ „A despicaț marea și i-a trecut prin ea, a așezat apele ca [într-]un burduf”, în *Septuaginta*, vol. 4/I, ed. cit., p. 206

¹⁶ Aceasta fără a mai lua în calcul elipsa din Iosua 3, 13b, în ipoteza că, aici, este posibil ca זֶד (ebr. *nēd*) să fi lipsit și din textul sursă. Ipoteză puțin probabilă, dar interesant de verificat.

נָד (ebr. *nēd*). Despre ideile teologice aflate la baza utilizării unui singur termen în contextele diferite mai sus menționate, vom discuta în cele ce urmează.

Exegeza rabinică observă trei momente importante, în versetul din Ieșirea 15, 8: mai întâi ar fi „suflarea nărilor” Domnului, care provoacă despărțirea apelor Mării Roșii; al doilea moment este cel al „strângerii” apelor, care se adună la un loc „ca un perete”; iar cel de al treilea este momentul „închegării” valurilor – o expresie dificil de înțeles și care la prima vedere pare a fi o figură de stil prin intermediul căreia autorul caută să descrie un fenomen neobișnuit¹⁷.

1. Suflarea nărilor

Expresia „suflarea nărilor” mai apare în câteva locuri în literatura biblică ebraică, așa de exemplu în 2 Regi 22, 16:

2 Regi 22, 16 De certarea Ta, Doamne, de *suflarea nărilor* Tale, s-au arătat fundurile mării și temeliiile lumii s-au descoperit.

Se vorbește, aici, într-un limbaj antropomorfizant, despre manifestarea mâniei lui Dumnezeu și despre efectele cosmice ale acesteia. Observăm că limbajul este foarte asemănător cu cel din Ieșirea 15, 8. Exegeza rabinică deduce, din această alăturare, că în Ieșirea 15, 8 se vorbește nu doar despre manifestarea puterii eliberatoare a lui Dumnezeu în favoarea poporului ales, ci și despre manifestarea mâniei Sale, la adresa egiptenilor. Astfel, următoarele două momente vor fi lecturate și în funcție de această constatare.

2. Adunarea apelor ... ca un zid

2.a. Adunarea apelor ...

„Adunarea, strângerea la un loc” a apelor se vedește astfel a fi și o acțiune cu implicații morale, descrisă într-un limbaj metaforic. Targumul Onkelos leagă forma verbală נִצְרְמוּ (ebr. *ne'eremû*), „s-au adunat”, de termenul נִצְרְמוּ (ebr. *o'ramah*), care înseamnă „prudență, meșteșug, iscusință”, dar și „vicleșug, șiretlic”¹⁸. Termenul mai apare în:

¹⁷ Cf. N. M. Sarna, *Exodus*, în vol. *The JPS Torah commentary*, Jewish Publication Society, Philadelphia, 1991, pp. 78 sq.

¹⁸ TO/Mekhilta De Rabbi Ishmael, Shirata, VI

Ieșirea 21, 14 Dacă însă va ucide cineva pe aproapele său cu bună știință și cu *vicleșug* [בְּעָרְמָה (ebr. *b^eo r^ema^h*)] și va fugi la altarul Meu ...¹⁹

Ispititorul șarpe, din grădina de la răsărit de Eden, este caracterizat a fi:

Facerea 3, 1 ... cel mai *șiret* [אָרִימ (ebr. *'ārûm*)] dintre toate fiarele de pe pământ ...

Dar termenul apare și având conotații pozitive, în locuri precum:

Proverbe 1, 4 Pentru a prilejui celor fără gând rău o judecată *isteață* [אָרְמָה (ebr. *o r^ema^h*)] ...²⁰

Totuși, pentru cazul de față, Mekhilta leagă Ieșirea 15, 8 de îndemnul lui Faraon:

Ieșirea 1, 10 Haidem să ne purtăm cu ei *cu iscusință* [חָכְמָה (ebr. *nî^te hak^emā^h*)]...²¹

Chiar dacă, după cum se poate remarca, în Ieșirea 1, 10 forma verbală חָכְמָה (ebr. *nî^te hak^emā^h*) ține de חָכָם (ebr. *hākām*), „a fi înțelept, priceput”, acest îndemn al lui Faraon are drept rezultat porunca:

Ieșirea 1, 22 Orice băiat de curând născut aruncați-l în Nil! Orice fată lăsați-o să trăiască!

¹⁹ Ocurență similară în Iosua 9, 5

²⁰ La fel și în Proverbe 8, 5, 12, ș.a.

²¹ Pentru a ne menține în proximitatea textului analizat, am citat traducerea românească a acestui verset din versiunea Bibliei românești din 1939 (Vasile Radu și Gala Galaction). Versiunile ortodoxe curente (majoritatea edițiilor tipărite cu aprobare sinodală după 1968) optează în redarea formei verbale din LXX, κατασοφισώμεθα (vb. κατασοφίζομαι), pentru o soluție parțial acceptabilă lexical, dar totuși oarecum forțată: „Veniți dar să-i *împilăm* ...” Apreciem că această soluție nu poate fi înțeleasă prin raportare la textul ebraic sau la cel elin. Cel mai probabil ea este tributară Bibliei lui Șaguna (1856-1858), care în temeiul recomandărilor ierarhilor Filotei al Buzăului și, mai de timpuriu, ale lui Veniamin Costachi, urmează direcției deschise de eforturile traducătorilor Bibliilor blăjene: „Veniți să-l *împresurăm înțelepțește* ...” (Petru Pavel Aron, Blaj, 1760-1761); respectiv: „Veniți, dară, *cu vicleșug să-i împilăm* pre dânsii ...” (Inocențiu Micu-Klein, Blaj, 1795). Cele două traduceri blăjene urmează îndeaproape Vulgata: „venite *sapienter opprimamus* eum ...” Soluția din Biblia de la Blaj 1795 o regăsim preluată identic și în Biblia ortodoxă de la 1914. Biblia Anania (2001) caută să readucă lucrurile pe făgașul tradițional: „Haideti dar să luăm împotriva-le *măsurile iscusite* ...”

Ca atare, Ieșirea 1, 10 va fi interpretat într-un sens peiorativ, conotațiile lui חָכָם (ebr. *hākām*) fiind percepute nu în sens de „a fi înțelept”, ci de „a fi șiret, viclean”.

Astfel acțiunea apelor exprimată în Ieșirea 15, 8 prin forma verbală נִצְרְמוּ (ebr. *ne'eremū*), „s-au adunat”, dar citită din perspectiva ideii de עָרְמָה (ebr. *o'ermā^h*), „șiretenie, vicleșug”, este revelată a fi în realitate o manifestare a unei justiții divine retributive, talionice. De vreme ce egiptenii s-au purtat cu viclenie față de poporul Israel și au căutat să le înece băieții nou-născuți în apele Nilului (Ieșirea 1, 10, 22), tot așa acum, apele Mării Roșii se poartă cu vicleșug față de egipteni și îneacă întreaga armată a acestora. „Măsura cu care ei au cântărit pe alții s-a făcut măsură loruși” – încheie Mekhilta lui Rabbi Ishmael²².

2.b. ... ca un zid

După cum arătam mai sus, ebraicul נֶדָה (ebr. *nēd*) se referă la o formațiune alcătuită din mai multe elemente alăturate îndeolaltă, suprapuse unele peste altele, redând ideea de „movilă, grămadă, vraf”. Este foarte probabil să avem de a face, aici, cu un foarte interesant joc de semnificații, construit prin întrepătrunderea sensurilor lui נֶדָה (ebr. *nēd*), „grămadă, movilă”, cu lecțiunile rabinice întemeiate pe grafia termenilor נִצְרְמוּ (ebr. *ne'eremū*), „s-au adunat” și עָרְמָה (ebr. *o'ermā^h*), „șiretlic, vicleșug”.

În expresia din Ieșirea 15, 8: מֵיִם נִצְרְמוּ כְמוֹ-נֶדָה (ebr. *ne'eremū maym niš^ebū kēmō-nēd*), lit. „s-au adunat apele au stat ca (o) grămadă/ca (un) zid” – semnificațiile formei verbale נִצְרְמוּ (ebr. *ne'eremū*) sunt detaliate cu ajutorul comparației כְמוֹ-נֶדָה (ebr. *kēmō-nēd*), care zugrăvește o imagine vizuală a modului cum s-au adunat apele, dar și a formei și a consistenței pe care ele au luat-o, ca urmare a acțiunii divine. Detaliile acestea nu sunt lipsite de importanță. Pentru a înțelege aceasta, vom trece în revistă doar câteva locuri biblice în care sunt folosite lexeme înrudite cu forma verbală analizată:

Rut 3, 7 Iar Booz a mâncat, a băut, s-a veselit inima lui și s-a dus de s-a culcat lângă un stog ... [הָעֲרֵמָה] (ebr. *hā'ārēmāh*)

2 Paralipomena 31, 6 Dar și Israelii și cei din Iuda, care locuiau prin cetățile lui Iuda, au adus asemenea zeciuiei din vitele mari și din vitele mărunte, cum și zeciuiei din jertfele pe care le făgăduiseră ei Domnului Dumnezeuului lor, și le-au făcut *grāmezi* [עֲרֵמוֹת] (ebr. *'ārēmōt*)²³.

²² Textul *in extenso* cu comentarii, în Jacob Neusner, *A Theological Commentary to the Midrash*, vol. 9. *Mekhilta attributed to Rabbi Ishmael*, University Press of America, 2001, p. 92 Vezi și Rashi la Exod 15, 8, 2

²³ Vezi și 2 Paralipomena 31, 9

Neemia 13, 15 În zilele acelea am văzut în Iuda oameni care călcau în teascuri în ziua odihnei, aduceau *snopi* [הַעֲרֵמוֹת] (ebr. *hā 'ārêmôt*) ...²⁴

Se poate observa cu ușurință că în contextele citate și în altele asemenea acestora, verbul se referă la realizarea unei grămezi alcătuite din obiecte puse unele peste altele. În cazurile de față, se referă la adunarea mai multor spice de grâu fie în snopi, fie în stoguri, în căpițe. În cadrul acestor formațiuni, spicele de grâu rămân integre, ele nu aderă unele la altele, nu se lipesc unele de altele, nu se contopesc unele cu altele, păstrând aspectul compozit al snopului sau al căpiței. Din acest motiv, snopul sau căpița nu au o consistență în sine și se pot desface, se pot risipi foarte ușor. De aceea, folosirea acestui verb face oarecum necesară comparația ulterioară și, nu în ultimul rând, clarificarea acesteia prin expresia din finalul versetului din 15, 8, asupra căreia vom reveni de îndată:

Ieșirea 15, 8c ... și *s-au închegat* [קָפְאוּ] (ebr. *qāp̄'û*) valurile în inima mării.

Astfel, putem înțelege mai bine opțiunea tradiției rabinice pentru o interpretare bazată pe întrepătrunderea sensurilor lexemului נָדָה (ebr. *nēd*), „grămadă, movilă”, cu ale termenilor נֶעְרַמְוּ (ebr. *ne 'eremû*), „s-au adunat”, respectiv וַיִּרְמֶהוּ (ebr. *o 'rema^h*), „șiretlic, vicleșug”. Tâlcuirea din Mekhilta lui Rabbi Ishmael²⁵ sugerează că șiretenia egiptenilor exprimată în Ieșirea 1:10 se vădește a nu fi fost consistentă, ci fragilă, asemenea snopilor și a căpițelor de pe câmp.

3. „Închegarea” valurilor

Cel de al treilea moment din Ieșirea 15, 8 se vădește a fi o manieră de a descrie un fenomen neobișnuit și de a clarifica totodată, printr-o figură de stil, cele arătate în partea a doua a versetului:

Ieșirea 15, 8c ... și *s-au închegat* [קָפְאוּ] (ebr. *qāp̄'û*) valurile în inima mării.

Verbul קָפְאוּ (ebr. *qāp̄'*) utilizat aici se poate traduce prin „a (se) închega, coagula, solidifica, îngheța”. O ocurență similară referitoare la

²⁴ Vezi și Ieremia 50, 26 ș.a.

²⁵ Vezi *supra*, nota 22.

puterea lui Dumnezeu de „a închea” demiurgic lucrurile, aflăm în Cartea lui Iov²⁶:

Iov 10, 10 Nu m-ai turnat oare ca pe lapte și nu *m-ai închegat* [תַּחֲמִיץֵנִי (ebr. *tāq^epî'êni*)] ca pe caș?

Așadar, în Ieșirea 15, 8b-c, se arată că apele mării iau acest aspect similar cu al căpițelor. Dar, răspunzând lucrării lui Dumnezeu, ele devin consistente și se solidifică asemenea unui zid de neclintit. Imaginea este foarte plastică și, de bună seamă, invită la o lectură non-literală a textului, dar și a evenimentului deopotrivă.

Tradiția rabinică este foarte bogată în astfel de lecturi non-literale. Așa de exemplu Rabbeinu Bahya evocă o tradiție midrașică unde se arată că apele Mării Roșii simbolizează Torah, pe care israeliții urmează să primească, precum și efectele pe care primirea și asumarea Torei le vor avea asupra poporului ales. Pentru israeliți, Torah va deveni asemenea unui zid protector, iar pentru vrășmașii acestora, Torah se va dovedi a fi expresia mâniei lui Dumnezeu. Din acest motiv, se arată aici, cuvântul חֹמָה (ebr. *hômā^h*), „zid” este scris fără litera ׀ (ebr. *waw*), cu forma grafică חֹמָה (ebr. *hômā^h*), pentru a putea fi citit și cu sensul de „mânie”²⁷. Într-altă parte, se arată că apele devin un model de urmat pentru poporul Israel. La început, apele mării se află într-o stare amorfă, neregulată, confuză, dar sub acțiunea suflării dumnezeiești ele intră în rânduiala divină și dobândesc formă, consistență²⁸. De asemenea, Rashi explică faptul că apele se încheagă „în inima mării”, în sensul că primirea Torei întărește launtric și devine esențială, definitorie, conferă consistență și rezistență celui care și-o asumă²⁹.

La fel de interesante sunt și lecturile creștine. Sf. Ap. Pavel inaugurează el însuși două direcții interpretative importante:

1. una legată de isagogia sfântului botez:

I Corinteni 10, 1-2 Căci nu voiesc, fraților, ca voi să nu știți că părinții noștri au fost toți sub nor și că toți au trecut prin mare. **(2)** Și toți, întru Moise, au fost botezați în nor și în mare ...

²⁶ O lectură în paralel a Ieșirea 15, 8 și Iov 10, 10, în coment. Rashi la Exod 15, 8, 5 sau Rashbam la Exod 15, 8, 4

²⁷ Rabbeinu Bahya, Shemot 14, 22 – comentariul este la Ieșirea 14, 22.

²⁸ Rabbeinu Bahya, Shemot 15, 8, 2-3 – comentariul este la Ieșirea 15, 8.

²⁹ Rashi la Exod 15, 8, 6

1. și o a doua, având conținuturi dogmatice și morale, duhovnicești:

Evrei 11, 29 Prin credință au trecut israeliții Marea Roșie, ca pe uscat, pe care egiptenii, încercând și ei s-o treacă, s-au înecat.

În general vorbind, tradiția exegetică creștină va urma în secolele următoare cele două direcții pauline. Astfel, în secolul II, Origen reia sugestiile referitoare la botez cu aplicare atât la Ieșirea 14-15, cât și la Iosua 3: „Dreptul străbate Marea Roșie ca și când ar fi pe uscat, egiptenii însă care ar vrea s-o treacă, vor fi înghițiți” – spune exegetul, referindu-se la Iosua 3³⁰. Apoi, în prologul la tratatul *Omilii la Cântarea Cântărilor*, precum și în prima omilie din această scriere, același vorbește despre necesitatea despătimirii și a primirii botezului creștin, pentru a putea sesiza și înțelege profunzimile unor scrieri biblice asemenea Cântării Cântărilor. Origen arată că Moise și israeliții cântă cea dintâi a lor cântare către Domnul abia după trecerea Mării Roșii și după ce sunt deja izbăviți din mâinile egiptenilor și încredințați prin aceasta de puterea Celui Preaînalt: „A trebuit să ieșim din Egipt, din țara Egiptului, să traversăm Marea Roșie pentru a cânta întâia cântare zicând: *Să cântăm Domnului că întru slavă S-a preaslăvit.*” Aici, Mosie și poporul Israel simbolizează sufletul omului, țara Egiptului și oastea egipteană simbolizează domnia păcatului, iar trecerea prin Marea Roșie este eliberarea sufletului și a minții de toate acestea. Abia după aceea omul este bine pregătit spre a da slavă lui Dumnezeu și a se împărtăși din cuvintele mântuitoare, asemenea Miresei din Cântarea Cântărilor³¹. În aceeași notă este explicată taina botezului și de către Sfântul Ambrozie de Milan³². Observăm că învățătura despre taina sfântului botez se împletește armonios cu sfaturi și îndrumări duhovnicești, ascetice.

O interesantă valorificare atât a textului biblic, cât și a tradiției exegetice iudaice regăsim la Sf. Grigorie de Nyssa. În al său tratat *Despre viața lui Moise sau Despre desăvârșirea prin virtute*, Sf. Grigorie folosește un vocabular foarte apropiat de cel rabinic, mai cu seamă atunci când, în descrierea evenimentului trecerii prin Marea Roșie, se referă la firea apei și la modul cum se schimbă aceasta, sub acțiunea Duhului. Ulterior, când

³⁰ Origen, *Omilii la Cartea Iosua*, IV:I, în vol. *Scrieri alese. Partea întâia*, trad. Pr. T. Bodogae, Pr. N. Neaga, Zorica Lațcu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, col. PSB 6, București, 1981, p. 243

³¹ Origen, *Omilii la Cântarea Cântărilor*, Prolog I și Omilia I:I, în ed.cit., pp. 309-310

³² Sfântul Ambrozie, *Despre sfintele taine*, III, 12-13, în vol. *Scrieri. Partea a doua*, trad. Pr. Ene Barniște, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, col. PSB 53, București, 1994, p. 12

revine cu o lectură duhovnicească a textului, autorul proiectează totul într-un plan ascetic, subliniind etapele pe care omul le traversează cu ajutorul lui Dumnezeu, asemenea lui Moise, în lucrarea sa de despățimire, de curățire lăuntrică, de desăvârșire filocalică³³.

Perspectiva creștină asupra acestui fragment este, în general vorbind, una duhovnicească și aplecată mai degrabă înspre o cugetare în sine³⁴. Astfel, aici, valurile purificatoare oglindesc nu atât vicleniile egiptenilor, cât păcatele omului – egiptenii înșiși fiind înțeleși nu ca niște dușmani exteriori, ci mai degrabă ca semne ale prezenței lăuntrice a unora ca aceștia, de care nevoitorul este îndemnat să se curățească³⁵.

În acest sens va fi valorificată și aprofundată exegeza biblică, în iconografia liturgică creștină timpurie.

O alcătuire dedicată praznicului Botezului Domnului, întemeiată pe lectura din I Corinteni 10, 1-2 arată:

Norul oarecând și marea, mai înainte au închipuit minunea dumnezeiescului botez; întru care poporul cel de demult s-a botezat întru ieșire prin puitorul de lege. Și marea era chipul apei, iară norul al Duhului. Prin care desăvârșit făcându-ne, strigăm: Bine ești cuvântat Dumnezeu părinților noștri.³⁶

Innul liturgic propune o lectură dogmatică christologică a fragmentelor din Ieșirea 14, 22, 15, 8. În cadrul acestui praznic, lectura christologică este anticipată încă din timpul litiei, prin stihiri precum acestea, menite să aducă în atenție și trecerea Iordanului relatată în narațiunea de la Iosua 3:

Marea a văzut și a fugit, Iordanul s-a întors înapoi. [...] Ce-ți este ție mare că ai fugit și tu, Iordane, ca te-ai întors înapoi ...

Spaima aceasta a mării care fuge și a Iordanului care se dă înapoi este redată în iconografia răsăriteană dedicată acestui praznic, dar și praznicului Nașterii Domnului, prin reprezentarea muntelui care stă ridicat, încremenit,

³³ Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre viața lui Moise sau Despre desăvârșirea prin virtute*, în vol. *Scrieri. Partea întâia* (sic!), trad. Pr. D. Stăniloae și Pr. I. Buga, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, col. PSB 29, București, 1982, pp. 29, 61-64

³⁴ Cf. Luca 1, 29

³⁵ Augustin, *Serm.* 363.2, în vol. J. T. Lienhard, R.J. Rombs, *Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy* în vol. *Ancient Christian Commentary on Scripture OT 3*, InterVarsity Press, Downers Grove, Ill., 2001, p. 80

³⁶ Mineiul lunii ianuarie, ziua 6, Botezul Domnului, utrenie, canon al Sfântului Ioan Damaschin, peasna 7

„ca un tsunami de piatră” – după cum spune Sorin Dumitrescu³⁷. În icoana dedicată Nașterii Domnului, „talazul de piatră” însuși se despică, făcând loc peșterii pe fundalul căreia se profilează sicriașul cu Pruncul, plutind asemenea Duhului pe deasupra neantului primordial. Iar în icoana Botezului, „stânca-val” se despică pentru a face loc Cuvântului întrupat, spre realitatea lăuntrică, subiectivă, intimă a persoanei. Într-o altă icoană, dedicată praznicului Schimbării la Față, Mântuitorul pășește pe apa împietrită. Iar în icoana dedicată Învierii, „Pogorârea Domnului la iad”, valurile împietrite se dau înapoi o dată în plus, pentru a face loc și drepte a face căile Domnului care îi eliberează pe cei închiși și vestește celor robiți slobozenia³⁸.

Aceste aspecte sunt tratate la rândul lor în alcătuirii liturgice, dintre care prezentăm selectiv:

Cu repejunile Iordanului te-ai îmbrăcat, cela ce te îmbraci cu lumina prea slăvit. Întru care ai înnoit firea lui Adam cu ascultarea, sfărâmând pe balaurul, Cuvinte al lui Dumnezeu ...³⁹

Fundul adâncului l-a descoperit și pre uscat pe ai Săi i-a trecut, întru același acoperind pe potrivnici, cel tare întru războaie, Domnul, că s-a proslăvit⁴⁰.

Umblat-a Israil prin valul cel învăluit al mării, cel ce s-a uscat îndatăși. Iară negrul luciu pre voievozii Egipteni i-a înecat cu totul mormântul cel așternut cu apă, cu puterea cea tare a dreptei Stăpânului.

Strălucirii Soarelui celui purtător de lumină ce s-a arătat oamenilor, acum din pustie spre apele Iordanului, Împărate, ți-ai plecat grumazul tău, ca să răpești din locul cel întunecos pre începătorul neamului și de toată spurcăciunea să curățești făptura⁴¹.

Traversarea Mării Roșii și trecerea Iordanului, adunarea apelor „ca un zid” și închegarea lor „în inima mării” sunt prezentate astfel ca evenimente cosmice, depășind istoricitatea și convențiile și vădind o dimensiune soteriologică.

³⁷ Sorin Dumitrescu, *Noi și icoana (I). 31+1 de iconologii pentru învățarea icoanei*, Fundația Anastasia, 2010, pp. 486-487

³⁸ *Idem, op. cit.*, p. 485

³⁹ Mineiul lunii ianuarie, ziua 6, Botezul Domnului, utrenie, sedeaună

⁴⁰ *Ibidem*, utrenie, canon, al lui Cosma, peasna 1

⁴¹ *Ibidem*, utrenie, canon al Sfântului Ioan Damaschin, peasna 1, glas 2, irmos